

7. Скаб М.С. Граматика апеліяції в українській мові. – Чернівці: Місто, 2002. – 272 с.
8. Почепцов О.Г. Основы прагматического описания предложения. – К.: Вища школа, 1986. – 116 с.
9. Харченко С.В. Семантико-семантична та комунікативна структура речень спонукальної модальності: Автореф. дис... канд. філол. наук. – К., 2001. – 21 с.

УДК 811.111:81'37:159.955

ШАМАСВА Ю.Ю.
(Харків)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБРАЗНОЇ СКЛАДОВОЇ ЕМОЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ (на прикладі концепту *радість*)

У статті розглядається питання щодо методології дослідження образної складової вербалізованого емоційного концепту на прикладі концепту РАДІСТЬ, актуалізованого в англомовних пісенному та рекламному дискурсах. Визначено такі провідні теоретико-методологічні засади, як теорія мовної свідомості, концепції когнітивної семантики, теорії концептуальної метафори та мета-репрезентації.

У сучасній когнітивно-дискурсивній парадигмі вивчення образної компоненти емоційного концепту (ЕК) вбачається досить актуальним з огляду на декілька причин. По-перше, дослідження концептів, включаючи концепти емоцій, що інтегрують у собі психологічне, когнітивне, лінгвістичне, етико-культурне, є одним з напрямів сучасної (О.С. Кубрякова, Ю.С. Степанов, Й.А. Стернін, С.Г. Воркачев, С.А. Жаботинська, М.М. Полюжин, І.С. Шевченко, О.В. Тарасова, та ін.) та зарубіжної (Дж. Лаккофф, Б. Шифелін, А. Вежбіцька, А. Міколайчук, Г. Стен, І. Маккормак та ін.) лінгвістики, що розвивається найінтенсивніше. По-друге, екзистенція концептів (зокрема, ЕК) в індивідуальній свідомості етносемантичної особистості з їх акумулятивною репрезентацією у свідомості колективній [5; 6] зумовлює безпосереднє звернення до емпіричних студій таких лінгвоментальних утворень. Це уможливує реальне віддзеркалення культурно-сміслового варіювання емоційної дійсності, що інтерпретується експерієнцером. По-третє, оскільки невід'ємною складовою концепту є його аксіологічна компонента [3, с. 17], саме лінгвоконцептологічний аналіз виступає засобом виявлення “ціннісної структури когнітивно-матричного формату” [1, с. 13] (переклад наш. – Ю.Ш.) певної лінгво-культури, що набуває особливої значущості в умовах прагмакомунікативної глобалізації та інтеграції ХХІ ст.

Незважаючи на досить високий ступінь досліджуваності проблем інтерпретації емоцій, їх маніфестації та вербалізації (В.І. Шаховський, М. Красавський, Х. Маркус, Р. Філер та ін.), а також виявлення лінгвокогнітивної структури концептів, ЕК як інтегруючий емоційну концептосферу феномен мовної, концептуальної та емоційної картин світу знаходиться на початковій стадії вивчення. Своєчасність та новизна нашої роботи також пояснюється зверненням до концептуалізації саме радості як з огляду на її належність до базисних емоцій [2, с. 61; 5], так і у зв'язку з недостатнім ступенем студій самого концепту РАДІСТЬ (КР) як водночас авто- та аллохтонного [8] концепту-максимуму (А. Вежбіцька, С.Г. Воркачев), оскільки до недавнього часу увага лінгвістів фокусувалась переважним чином на негативних емоціях. З точки зору когітолінгвокультурології (Й.А. Стернін, В.І. Шаховський, В.І. Карасик) особливо нагальною та новітньою вбачається концептуально-лінгвістична реконструкція саме образної складової ЕК (його периферії) у зв'язку з гетерогенністю методологічних засад її дослідження та високим ступенем лінгвокультурологічної семіотичної щільності цієї складової. Зазначимо, що аналіз концепту в апелюванні до різних дискурсів не завжди реалізується в дослідницьких лабораторіях [8, с. 67]. Зважаючи на це, дослідження ОСКР у пісенному та рекламному дискурсах підвищує наукову цінність роботи.

Об'єктом епістемічної атракції нашої роботи виступає образна складова ЕК РАДІСТЬ (ОСКР), репрезентована в пісенному та рекламному англомовних дискурсах. Лінгвокогнітивна структура ОСКР з фокусом на способах концептуально-мовної полідискурсивної об'єктивації ОСКР є предметом аналізу та визначає його мету – з'ясування методологічного підґрунтя виявлення концептуальних характеристик вербалізованої образної складової ЕК як одиниці колективної свідомості, що має певний соціодискурсивний формат мовної реалізації та етнокультурну специфіку.

Досягнення зазначеної мети передбачає послідовне вирішення наступних завдань: визначити теоретико-методологічні засади дослідження лінгвокогнітивної архітектоніки образної складової ЕК (на прикладі ОСКР); проаналізувати вербаліку ОСКР на матеріалі англомовних пісень та реклами; у

руслі лінгвокультурології системно дослідити концептуальні кореляти концептуального референта РАДІСТЬ як репрезентанти образно-ціннісної складової КР у англомовних пісенному та рекламному дискурсах.

У нашій розвідці ми виходимо з таких теоретико-методологічних принципів, як теорія мовної свідомості, теоретичні засади лінгвокогнітивного моделювання (П. Джонсон-Лерд, Г.Г. Почепцов, Г. Хакен), концепції когнітивної семантики (О.С. Кубрякова, М.М. Болдирев, Дж. Лакофф, М. Гірман), теорія фокусування уваги (Р. Лангакер, Л. Талмі), експериментальний підхід (М.М. Болдирев, Н.Б. Мечковська), теорія прототипів (В.З. Дем'янков, І. Рош), теорія (лінгвістичної) метарепрезентації (О.С. Кубрякова, А. Леслі, Д. Спербер).

Завдання та теоретико-методологічні принципи дослідження обумовили звернення у цій частині роботи до таких методів: аналіз концептуальної метафорики вербалізації ЕК (КР) (Дж. Лакофф та ін.) для визначення елементів інтерпретаційної периферії, тобто образної складової поля концепту; лінгвокультурологічний аналіз образної складової ЕК (КР) (Н.Д. Арутюнова, Г.Г. Слишкін, Й.А. Стернін,) з метою виявлення культурно-маркованих концептуальних характеристик та ціннісних доміант англомовної етносемантичної особистості; елементи лінгвоконцептологічного дискурс-аналізу (А.М. Приходько, І.С. Шевченко), індуктивного, дедуктивного та статистичного методів. Отримані дані опрацьовані методом кількісного аналізу та смислового ранжирування (Р.М. Фрумкіна). При лінгвокультурологічному аналізі були використані методологічні фрагменти контрастивної етнолінгвістики (В.Н. Манакін, М. Гірман, Д. Мацумото), зокрема, міжмовне зіставлення задля виявлення універсальних та дивергентних аксіологічних доміант.

Фактичний матеріал дослідження – 3557 текстів англомовних пісень та 1883 рекламних текстів, серед яких знайдено 520 фрагментів метафоризації радості.

Образна складова ЕК фіксує вербалізовані концептуальні метафори (КМ), що підтримують концепт у свідомості, при цьому ЕК тлумачимо як евристичний іманентно експлікуючий культурні цінності вербалізований смисл. Найяскравіше валоративна специфіка втілюється саме в образній компоненті [3; 4], бо її репрезентантами стають прецедентно актуалізовані метафоричні номінації як операціональна база стійкості системи ЕК у процесі продукування та рецепції афективного дискурсу (як пісенного (ПД), так і рекламного (РД)).

Коротко зупинимось на результатах роботи щодо саме ціннісного складника ОСКР у досліджуваних дискурсах. Оскільки у ПД та РД базовими КМ, які найповніше характеризують відношення представників західної лінгвокультури до емоції радості, є JOY IS LIFE (АКЦІОН (14,6 %)/АН ОБ'ЄКТ (16 %)/ENERGY (17 %) (РАДІСТЬ – ЦЕ ЖИТТЯ, ДІЯ, ОБ'ЄКТ, ЕНЕРГІЯ), робимо висновок, що в англомовному етноколективі радість універсально концептуалізується як найважливіше, життєдайне, набуваючи статусу вітального.

Щодо аксіологічної специфіки міждискурсивної актуалізації ОСКР, спостерігаємо деякі розбіжності. Зокрема, серед структурних КМ (СКМ) найпродуктивнішою у РД виявляється КМ JOY IS ACTION (РАДІСТЬ – ЦЕ ДІЯ) (18,8 %), включаючи навіть таку її екстремальну форму, як JOY IS WAR (РАДІСТЬ – ЦЕ ВІЙНА)(1,6 %), тоді як у ПД цей спосіб концептуалізації складає лише 10,4 %, що свідчить про особливість РД як такого, що наголошує на важливості проактивної життєвої позиції, забезпечуючи максимальну мотивацію індивіда. Ще однією провідною рисою РД є досить частотна у ньому КМ JOY IS QUALITY OF LIFE (РАДІСТЬ – ЦЕ ЯКІСТЬ ЖИТТЯ) (9,6), яка є відсутньою у ПД. Водночас, у ПД радість інтенсивно персоніфікується – СКМ JOY IS A LIVING BEING (РАДІСТЬ – ЖИВА ІСТОТА) (6,8 %), чого немає у РД. Навіть загальна кількість СКМ у ПД (45 %) та РД (66 %) підтверджує більш прагматичну спрямованість останнього, де акцентуються фінансово-комерційні аспекти життєдіяльності.

Стосовно онтологічних КМ (ОКМ), найяскравішою рисою ОСКР у РД є КМ JOY IS MONEY/WEALTH (РАДІСТЬ – ГРОШІ/БАГАТСТВО) (10,4 %), включаючи (цілком відсутні у ПД) КМ JOY IS A VALUABLE COMMODITY (РАДІСТЬ – ЦІННА РІЧ) (1,2 %), тоді як у ПД цей КМ сектор – лише 3,2 %. Це є ще одним доказом маніпулятивно-реіфікаційної ціннісної насиченості РД як середовища соціолінгвістичної реалізації ОСКР. У ПД та РД вражає майже відсутність такої традиційно важливої для західної лінгвокультури цінності, як JOY IS HOME (РАДІСТЬ – ЦЕ ДОМІВКА) при наявності ОКМ JOY IS A BUILDING (РАДІСТЬ – ЦЕ СПОРУДА) (2,2 %). Неабиякий аксіологічний потенціал має у ПД ОКМ JOY IS ENERGY (РАДІСТЬ – ЦЕ ЕНЕРГІЯ) (9,2 %), звідки витікає такий ціннісний пріоритет західної лінгвокультури, як енергетичне збагачення через позитивні емоції.

Таким чином, з урахуванням завдань сучасної дискурсивної лінгвоконцептології запропонована нами методика дослідження образної складової емоційних концептів вбачається ефективною, а звернення до методів когнітивної етносемантики та етнопсихолінгвістики складають перспективу подальшого дослідження образної складової як ЕК РАДІСТЬ, так і інших емоційних концептів.

Література

1. Болдырев Н.Н., Алпатов В.В. Когнитивно-матричний аналіз англійських християнських топонімів // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2008. – № 4. – С. 5–14.
2. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – 362 с.
3. Воркачев С.Г. Любовь как лингвокультурный концепт. – М.: Гнозис, 2007. – 284 с.
4. Кибрик А.Е. Лингвистическая реконструкция когнитивной структуры // Вопросы языкознания. – 2008. – № 4. – С. 51–77.
5. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості. – Навч. посібник. – К.: Либідь, 2007. – 254 с.
6. Клапаред Э. Чувства и эмоции // Психология эмоций. – СПб.: Питер, 2004. – С. 131–141.
7. Концептуальное пространство языка: Сб. науч. тр. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2005. – 492 с.
8. Приходько А.М. Дискурсологія концепту vs концептологія дискурсу // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2007. – № 782. – С. 66–72.

УДК 81'373.46

ШВАЧКО С.О.
(Суми)

СЕМАНТИЧНЕ БУТТЯ ЧИСЛІВНИКІВ (ЕВОЛЮЦІЙНІ ВЕКТОРИ)

У статті розглядаються семантичні девіації числівників (об'єкт дослідження), основні когнітивні зони доміантних одиниць лексико-семантичного поля кількості, їх лінгвокогнітивні аспекти (предмет дослідження). У роботі порушується питання про циклічний еволюційний характер кількісних слів і їх спільні тенденції та девіації.

Об'єктом дослідження є числівник англійської мови, предметом – осмислення їх діахронічної поліфункціональності, семантичної девіації в умовах мікро- та макроконтестів. Актуальність теми об'єктивується нинішніми тенденціями до вивчення системно-функціонального буття номінативних та комунікативних одиниць. Новою є теза про наявність функціонально спустошених числівників.

Числівники англійської мови – самостійний незамкнутий ряд повнозначних нумеральних слів, яким притаманні специфічні семантичні, синтаксичні та словотворчі особливості [3; 5; 7; 12; 13]. Лексико-семантичне поле кількості (ЛСПК) – поліцентрична ієрархічна парадигма, доміантне місце в якій посідають номінації числа, слова міри та ваги. Стратифікація ЛСПК зумовлена гіперогіпонімічними відношеннями його компонентів. Провідне місце числівників у ЛСПК експлікується їх ригористичною кореляцією з натуральним рядом чисел, можливістю замінювати лічильні слова, їх широким вживанням у науці та повсякденному житті, використанням у прямій та опосередкованій лічбі, поліфункціональністю (позначенням точної, приблизної та невизначеної кількості), полімодальністю та поліаспектністю [2; 11].

Числівники позначені сигніфікативною референцією та нульовим денотатом [4; 6; 8; 9]. Від інших частин мови числівники відрізняються облігаторною наявністю семи нумеральності – ідентифікуюча ознака. Когнітивний аналіз числівників препарує розуміння квантифікації стосовно її концептуалізації та мовної категоризації. Семантична девіація числівників свідчить про еволюцію цих номінацій, їх синкретичність та динамізм. Синкретичність значень числівників є прозорою в денумеральних дериватах та нумеральних словосполученнях – синтаксичних і фразеологічних. Нумеральні синтаксичні словосполучення (НумС) в сучасному англійському дискурсі омовлюють точні та приблизні кількості. Нумеральні фразеологічні словосполучення розширяють семантичний спектр числівників: адитивно вони позначають невизначену кількість або якісні ознаки.

Моделі НумС на позначення апроксимації є типовими для англійського, українського та російського художніх дискурсів. Приблизна кількість омовлюється НумС у відповідному контексті. У фразеологічному контексті НумС позначають приблизну та невизначену кількість як результат лексикалізації вихідних синтаксичних (нефразеологічних нумеральних словосполучень).

В умовах фразеологічного контексту кількісні одиниці (КО) в основному актуалізують невизначену кількість – багато/мало. Пор.: англ. *one in a thousand; two or three words; for a minute or two; two heads are better than one*; укр. *пучок радості; оберемок сумнівів; купка осель; вінок бомб; баняк розуму*; рос. *жили с-локоть, а жить-с-ноготь; косая сажень в плечах; он еще сверх плута на два фута; три копны несчастья*.